

**ՀՀ ԱՐԱԳԱԾՈՏՆԻ ՄԱՐԶԻ ՊԱՏՄԱ-ԱՇԽԱՐՀԱԳՐԱԿԱՆ
ԵՎ ՍՈՑԻԱԼ-ՏՆՏԵՍԱԿԱՆ ԲՆՈՒԹԱԳԻՐԸ**

Մարզկենտրոնը՝ ք. Աշտարակ

Տարածաշրջանները՝

Աշտարակ,
Ապարան,
Արագած,
Թալին

Քաղաքները՝

Աշտարակ,
Ապարան,
Թալին

ՀՀ Արագածոտնի մարզի քաղաքները

(հունվարի 1-ի դրությամբ)

Քաղաքի անվանումը	Քաղաքի կարգավիճակ ստանալու տարեթիվը	Հեռավորությունը մինչև Երևան, կմ	Մշտական բնակչության թվաքանակը, հազ.մարդ				
			2006	2007	2008	2009	2010
Ապարան	1995	60	6.6	6.6	6.6	6.6	6.6
Աշտարակ	1963	19	20.7	20.8	20.8	20.8	20.8
Թալին	1995	65	5.7	5.6	5.7	5.6	5.7

Վարչատարածքային բաժանումը 2010թ. հունվարի 1-ի դրությամբ

	Տարածքը, քառ. կմ	Մայրաքաղաքը/մարզկենտրոնը	Բնակչության խտությունը, մարդ/կմ ²	Համայնքներ			Մարզկենտրոնի հեռավորությունը Երևանից, կմ *
				քաղաքային	քաղաքային	գյուղական	
Հայաստանի Հանրապետություն	29743	Երևան	109	48	12	866	-
ՀՀ Արագածոտնի մարզ	2753	Աշտարակ	51	3	-	111	19

Տարածքը	2753 քառ. կմ
ՀՀ տարածքում մարզի տարածքի տեսակարար կշիռը	9.3%
Քաղաքային համայնքներ	3
Գյուղական համայնքներ	111
Քաղաքներ	3
Գյուղեր	117
Բնակչության թվաքանակը 2010թ. հունվարի 1-ի դրությամբ	141.7 հազ. մարդ
<i>այդ թվում՝</i>	
քաղաքային	33.1 հազ. մարդ
գյուղական	108.6 հազ. մարդ
ՀՀ բնակչության ընդհանուր թվաքանակում բնակչության թվաքանակի տեսակարար կշիռը, 2009թ.	4.4%
Քաղաքային բնակչության թվաքանակի տեսակարար կշիռը	23.4%
Գյուղատնտեսական նշանակության հողեր	217921 հա
<i>այդ թվում՝ վարելահողեր</i>	54157 հա

* Ըստ ՀՀ տրանսպորտի և կապի նախարարության 2008թ. ճշգրտված տվյալների:

ՀՀ Արագածոտնի մարզը զբաղեցնում է Հայաստանի Հանրապետության տարածքի 9.3%-ը: **Մարզն** իր անունը ժառանգել է պատմական Այրարատ աշխարհի Արագածոտն գավառի անունից:

Պատմամշակութային առումով մարզը յուրօրինակ թանգարան է, որտեղ գտնվում են Հայոց պատմության գրեթե բոլոր ժամանակաշրջաններին բնորոշ պատմական հուշարձաններ: Լավ պահպանված են կիկլոպյան ամրոցները, Մ.Թ.Ա 3-1 հազարամյակի բնակատեղի Գեղարոտը, Հնաբերդ, Ծաղկահովիտ ուրարտական ամրոցները, Արշակունյաց թագավորների դամբարանները Աղձքում (4-րդ դար), Ագարակի, Ավանի, Քաղսիի, Փարպիի բազիլիկները (5-րդ դար), Օհանավանքը (5-8-րդ դարեր), Մ. Մաշտոցի դամբարանի վրա կառուցված եկեղեցին Օշականում (5-րդ դար), Շենիկի (5-7-րդ դարեր), Մաստարայի (6-րդ դար) , Գառնահովիտի (6-7-րդ դարեր) ճարտարապետական կոթողները և այլն:

Աշտարակում են գտնվում 7-րդ դարի Ս. Կարմրավոր, 12-րդ դարի Ս. Մարինե, 13-րդ դարի Ս. Ծիրանավոր և այլ եկեղեցիներ: Առ այսօր լավ պահպանված է 17-րդ դարում կառուցված Աշտարակի կամուրջը, իսկ Աշտարակ քաղաքով այսօր էլ անարգել հոսում է ոռոգման միակ աղբյուր, շուրջ 3000 տարվա պատմություն ունեցող ուրարտական ժամանակաշրջանում գցված Մայր առուն:

ՀՀ Արագածոտնի մարզը հարուստ է պատմամշակութային հուշարձաններով: Ուշագրավ են հատկապես Ամբերդը, Թալինի մեծ և փոքր Կաթողիկե, Աշտարակի Ծիրանավոր, Սպիտակավոր, ս. Մարինե, ս. Սարգիս և Կարմրավոր, Փարպիի, Օշականի եկեղեցիներն ու վանքերը: Աղձք գյուղում գտնվում է Արշակունիների արքայատոհմի դամբարանը: Օշական գյուղում է գտնվում հայ գրերի ստեղծող սուրբ Մեսրոպ Մաշտոցի շիրիմը: 2005 թվականի մայիսի 21-ին Աշտարակ- Ապարան մայրուղու 20-րդ կիլոմետրին՝ ծովի մակերևույթից 1600 մետր բարձրության վրա, 40մ շառավղով տարածքում բացվեց իր նախադեպը չունեցող Հայոց գրերի՝ Տառարձանների պուրակը՝ նվիրված Մաշտոցյան գրերի 1600-ամյակին:

Մարզում են գտնվում Բյուրականի նշանավոր աստղադիտարանը, ՀՀ գիտությունների ազգային ակադեմիայի ռադիոֆիզիկայի և էլեկտրոնիկայի, ֆիզիկական հետազոտությունների ինստիտուտները:

ՏՆՏԵՍՈՒԹՅՈՒՆԸ

ՀՀ Արագածոտնի մարզը գտնվում է մայրաքաղաք Երևանի և ՀՀ ամենաբարձր լեռնագագաթի՝ Արագածի, միջև ընկած տարածքում:

Մարզը սահմանակից է.

- արևմուտքից՝ պետական սահմանով, Թուրքիային,
- հյուսիսում՝ ՀՀ Շիրակի և Լոռու մարզերին,
- արևելքից՝ ՀՀ Կոտայքի մարզին, հարավ-արևելքից՝ մայրաքաղաքին
- հարավից՝ ՀՀ Արմավիրի մարզին:

ՀՀ Արագածոտնի մարզի տարածքով են անցնում հանրապետական նշանակություն ունեցող 3 ավտո-խճուղիները՝ Երևան – Աշտարակ – Թալին – Գյումրի, Երևան–Աշտարակ – Սպիտակ և Երևան – Արմավիր –Քարակերտ – Գյումրի:

Մարզի տարածքը հատում է նաև ՀՀ գլխավոր երկաթուղին (միայն ծայր արևմտյան հատվածով և մարզի տնտեսական զարգացման վրա էական ազդեցություն չի թողնում):

2009թ.-ին **մարզի տնտեսության** հիմնական ճյուղերի տեսակարար կշիռները հանրապետության համապատասխան ճյուղերի ընդհանուր ծավալում կազմել են.

➤ արդյունաբերություն`	1.8 %,
➤ գյուղատնտեսություն`	9.8 %,
➤ շինարարություն`	1.3 %,
➤ մանրածախ առևտու`	0.9 %,
➤ ծառայություններ	0.7 %:

Մարզի տնտեսության հիմքը **արդյունաբերությունը և գյուղատնտեսությունն են:**

Արդյունաբերությունը մասնագիտացած է սննդամթերքի և ըմպելիքի, թանկարժեք իրերի արտադրության ու շինանյութերի հանքավայրերի շահագործման ուղղություններում: Մարզի աշխարհագրական դիրքը և բնակլիմայական պայմանները նպաստավոր են ինչպես բուսաբուծության (հացահատիկ, կարտոֆիլ, բազմամյա տնկարկներ, կերային մշակաբույսեր), այնպես էլ անասնաբուծության զարգացման համար:

Գյուղատնտեսությունը հիմնականում մասնագիտացած է բուսաբուծության (մասնավորապես հացահատիկային մշակաբույսերի արտադրություն) և անասնաբուծության մեջ:

Բեռնաուղևորափոխադրումները մարզում իրականացվում են ավտոմոբիլային տրանսպորտով:

Աշտարակ քաղաք

Մարզկենտրոն Աշտարակ քաղաքը (մարզկենտրոն է 1995թ.-ից) 2009թ. տարեվերջին՝ 20.8 հազ. բնակիչ) գտնվում է Քասախ գետի ափին, Երևանից 19 կմ հյուսիս-արևմուտք, հիմնադրվել է IX դարում:

Քաղաքը հանդիսանում է Երևան-Գյումրի, Երևան–Սպիտակ ճանապարհների հանգույցը:

Քաղաքը զարգացել է որպես Երևան քաղաքի **արբանյակ քաղաք**: Այն մարզի **վարչաքաղաքական, տնտեսական, գիտական ու կրթամշակութային կենտրոնն է**: Աշտարակ քաղաքի տնտեսության առաջատար ճյուղը սննդամթերքի և ըմպելիքի արտադրությունն է:

Ապարան քաղաք

Ապարան քաղաքը (2009թ. տարեվերջին՝ 6.6 հազ. բնակիչ) մարզում մեծությամբ և նշանակությամբ երկրորդ քաղաքն է: Գտնվում է Քասախ գետի ափին (Երևանից 60 կմ հեռավորությամբ): Ապարան քաղաքի տնտեսության առաջատար ճյուղը սննդամթերքի արտադրությունն է:

Թալին քաղաք

Թալին քաղաքը (2009թ. տարեվերջին՝ 5.7 հազ. բնակիչ) գտնվում է Արագած լեռան հարավ-արևմտյան լանջին (Երևանից 65 կմ հեռավորությամբ): **Քաղաքի տնտեսության** հիմքը թանկարժեք իրերի արտադրությունն է: Քաղաքի շրջակայքում հայտնաբերվել են հնագույն բնակավայրերի հետքեր (մ.թ.ա. II հազարամյակ):

ՔԱՂԱՔԱՅԻՆ ՀԱՄԱՅՆՔՆԵՐ

Համայնքի անվանումը	Բնակավայրի անվանումը	Մշտական բնակչության թվաքանակը *, մարդ	
		2009թ. հունվարի 1-ի դրությամբ	2010թ. հունվարի 1-ի դրությամբ
Աշտարակ	ք. Աշտարակ	21588	21588
	գ. Մուղնի		
Ապարան	ք. Ապարան	6618	6618
Թալին	ք. Թալին	5702	5702

ԳՅՈՒՂԱԿԱՆ ՀԱՄԱՅՆՔՆԵՐ

	Համայնքի անվանումը	Բնակավայրի անվանումը	Մշտական բնակչության թվաքանակը **	
			2009թ. հունվարի 1-ի դրությամբ, մարդ	2010թ. հունվարի 1-ի դրությամբ, մարդ
1	Ագարակ (Աշտարակի տարածաշրջան)		1813	1852
2	Ագարակավան (Թալինի տարածաշրջան)		1036	1053
3	Այազյազ		470	481
4	Ակունք		602	588

* ՀՀ Արագածոտնի մարզի քաղաքային համայնքների բնակչության թվաքանակը ներկայացվել է ընթացիկ հաշվառմամբ:

** ՀՀ Արագածոտնի մարզի գյուղական համայնքների այս տվյալների սկզբնաղբյուրը՝ գյուղական համայնքների կողմից տարեկան կտրվածքով ներկայացվող «Գյուղական բնակչության սեռատարիքային կազմը» պետական վիճակագրական հաշվետվություններն են: Այդ սկզբնաղբյուրներով ՀՀ 866 գյուղական համայնքների մշտական բնակչության թվաքանակների հանրագումարը՝ ամբողջությամբ և ըստ մարզերի ունի որոշակի շեղում բնակչության ընթացիկ հաշվառման համանուն տվյալներից, որոնք խարսխված են ՀՀ արդարադատության նախարարության և ՀՀ կառավարությանն առընթեր ՀՀ ոստիկանության վարչական ռեգիստրների տվյալների վրա (շեղումը՝ 01.01.2010թ.-ի դրությամբ ՀՀ մասշտաբով՝ կազմել է +5.4%): Շեղումը հիմնականում պայմանավորված է գյուղական համայնքների միջև խնդրո առարկա տեղեկատվության փոխանակման, համադրման և անվանական տվյալների մակարդակով ստուգանքային համակարգի բացակայությամբ:

	Համայնքի անվանումը	Բնակավայրի անվանումը	Մշտական բնակչության թվաքանակը **	
			2009թ. հունվարի 1-ի դրությամբ, մարդ	2010թ. հունվարի 1-ի դրությամբ, մարդ
5	Աղծք		1933	1953
6	Անտառուտ		254	234
7	Աշնակ		1206	1211
8	Ավան	• Ավան • Խնուսիկ	963	945
9	Ավշեն		285	291
10	Արագած (Ապարանի տարածաշրջան)		3764	3773
11	Արագածավան (Թալինի տարածաշրջան)		5785	5870
12	Արագածոտն		1178	1201
13	Արա		624	633
14	Արտաշավան	• Արտաշավան • Լուսաղբյուր • Նիգաստուն	693	737
15	Արտենի		3565	3565
16	Արուճ		1215	1215
17	Արևուտ (նախկինում՝ Բառոժ)		133	133
18	Ափնագյուղ		628	628
19	Բագմաղբյուր		1077	1077
20	Բերքառատ		1043	1043
21	Բյուրական		4592	4592
22	Գառնահովիտ		494	494
23	Գեղաղիր		679	679
24	Գեղաձոր		1332	1332
25	Գեղարոտ		590	590
26	Գետափ		171	171
27	Գաշտադեն		669	669
28	Գավթաշեն		767	767
29	Գղմասար		158	158
30	Գիան		127	127
31	Գյրևանք		141	141
32	Եղիպատրուշ		845	845
33	Եղնիկ		534	534
34	Երնջատափ		717	717
35	Զարինջա		643	643
36	Զովասար		584	584
37	Թաթուլ		788	788
38	Թթուջուր		385	385
39	Թլիկ		100	100
40	Իրինդ		957	957
41	Լեռնապար		620	620
42	Լեռնարոտ		435	435
43	Լուսագյուղ		866	866
44	Լուսակն		202	202
45	Ծաղկահովիտ		2068	2068
46	Ծաղկաշեն		783	783
47	Ծաղկասար		124	124
48	Ծիլքար		574	574
49	Կաթնաղբյուր		1309	1309
50	Կայք		680	680
51	Կանչ		145	145
52	Կանիաշիր		463	463
53	Կարբի		4204	4204
54	Կարմրաշեն		518	518

	Համայնքի անվանումը	Բնակավայրի անվանումը	Մշտական բնակչության թվաքանակը **	
			2009թ. հունվարի 1-ի դրությամբ, մարդ	2010թ. հունվարի 1-ի դրությամբ, մարդ
55	Կարավաձոր		1152	1152
56	Կոշ		3240	3240
57	Հակո		78	78
58	Հարթավան		1070	1070
59	Հացաշեն		261	261
60	Հնաբերդ		2294	2294
61	Չորագյուխ		304	304
62	Ղազարավան		635	635
63	Ճարճակիս		576	576
64	Մաստարա	• Մաստարա • Չորագյուղ	2321	2321
65	Մելիքգյուղ		1235	1235
66	Մեծաձոր		100	100
67	Միջնատուն		289	289
68	Միրաք		106	106
69	Ներքին Բազմաբերդ		1448	1448
70	Ներքին Սասունաշեն		1037	1037
71	Նիզավան		730	730
72	Նոր Ամանոս		845	845
73	Նորաշեն (Արագածի տարածաշրջան)		1184	1184
74	Նոր Արթիկ		585	585
75	Նոր Եղեսիա		1182	1182
76	Շամիրամ		1627	1627
77	Շենավան		1957	1957
78	Շենկանի		246	246
79	Շղարշիկ		554	554
80	Շողակն (Ապարանի տարածաշրջան)		154	154
81	Ոսկեթաս		545	545
82	Ոսկեհատ		1142	1142
83	Ոսկեվազ		4385	4385
84	Չքնաղ		276	276
85	Պարտիզակ		292	292
86	Ջամշու		280	280
87	Ջրամբար		177	177
88	Ռյա թագա		530	530
89	Սաղմոսավան		195	195
90	Սաղունց		290	290
91	Սասունիկ	• Սասունիկ • Կարին	3519	3519
92	Սարալանջ		238	238
93	Սիվան		281	281
94	Սորիկ		110	110
95	Սուսեր		400	400
96	Վարդաբլուր		638	638
97	Վարդենիս		765	765
98	Վարդենուտ		877	877
99	Վերին Բազմաբերդ		493	493
100	Վերին Սասունաշեն		387	387
101	Վերին Սասունիկ		177	177
102	Տեղեր		234	234
103	Ցամաքասար		453	453
104	Ուշի		1706	1706
105	Ուջան		3501	3501

	Համայնքի անվանումը	Բնակավայրի անվանումը	Մշտական բնակչության քվաքանակը **	
			2009թ. հունվարի 1-ի դրությամբ, մարդ	2010թ. հունվարի 1-ի դրությամբ, մարդ
106	Փարսլի		2461	2461
107	Քուչակ		2514	2514
108	Օթևան		232	232
109	Օհանավան		2445	2445
110	Օշական		5822	5822
111	Օրգով		521	521

ՀՀ ԱՐԱԳԱԾՈՏՆԻ ՍԱՐՁԻ ՊԱՅՄԱՆԱԿԱՆ 10000 ԲՆԱԿԻՉ ՈՒՆԵՑՈՂ ԹԱՂԱՅԻՆ ՀԱՄԱՅՆՔԻ ՍՈՑԻԱԼԱԿԱՆ ՄԻ ՇԱՐՔ ԲՆՈՒԹԱԳՐԻՉՆԵՐ, 2009թ.

	Ընդամենը	նրանցից՝	
		կանայք ¹	տղամարդիկ ¹
Բնակչությունը, մարդ	10000	4978	5022
Ծնվածներ, մարդ	143	65	78
Մահացածներ, մարդ	90	44	46
Ամուսնություններ	63	X	X
Ամուսնալուծություններ	6	X	X
Մեկ բնակչի ապահովվածությունն ընդհանուր բնակմակերեսով, քառ.մ	32.6	X	X
Կրթության ոլորտ. հաճախումը կրթօջախներ, մարդ՝			
նախադպրոցական	78	39	39
հանրակրթական	1373	652	721
երաժշտական, արվեստի, գեղարվեստի դպրոցներ, մանկապատանեկան-ստեղծագործական կենտրոններ	36	27	9
նախնական մասնագիտական (արհեստագործական)	29	8	21
միջին մասնագիտական	2	2	0.0
բարձրագույն մասնագիտական	-	-	-
Առողջապահության ոլորտ՝			
հաճախել են պոլիկլինիկա տարվա ընթացքում (հաճախումների քանակը)	24317
Մարզիկներ, մարդ	41	1	40
Զբաղվածներ, մարդ	4583
նրանցից՝ գիտական հիմնարկներում	27	7	20
նրանցից՝ գիտության դոկտոր	2	0.0	2
գիտության թեկնածուներ	7	1	6
ուսուցիչներ	205	160	45
բժիշկներ	16
միջին բուժանձնակազմ	47
Գործազուրկներ /պաշտոնապես գրանցված/, մարդ	96	73	23

¹ Ցուցանիշները հաշվարկային են:

	Ընդամենը	նրանցից՝	
		կանայք ¹	տղամարդիկ ¹
Սոցիալական ապահովության ոլորտ			
ընդամենը կենսաթոշակառուներ, տարեվերջի դրությամբ, մարդ	1569
աղքատության ընտանեկան նպաստ և միանվագ դրամական օգնություն ստացող ընտանիքներ	407	X	X
Հաճախումների քանակը տարվա ընթացքում			
գրադարան	18190
թատրոն	-	-	-
համերգ	-	-	-
թանգարան	482
Իրավական ոլորտ			
հանցագործության դեպքերի քանակը, տարվա ընթացքում	27	X	X
այդ թվում՝ ոչ մեծ ծանրության	11	X	X
միջին ծանրության	7	X	X
ծանր	9	X	X
առանձնապես ծանր	0.0	X	X